

Vis bindt

Vrije doorgang voor Noord-Hollandse poldervissen

Binnen de Europese Kaderrichtlijn (KRW) vormt de visstand een belangrijke biologische parameter. In het verlengde hiervan dienen waterbeheerders maatregelen te treffen die zijn gericht op het herstel van het leefgebied voor vissen en het verbeteren van de vismigratie.

Tekst Hans Roodzand, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier **Fotografie** Jelger Herder en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

Recent is met een bijdrage uit het Waddenfonds het herstel van nagenoeg alle bestaande zoet-zoutverbindingen van Den Helder tot Dollard in een flinke versnelling geraakt. De wateren die uitmonden in de Waddenzee worden verbonden met kanalen, beken en meren waarin trekklustige vissen kunnen paaien of opgroeien. Het gaat hierbij vooral om schieraal, rivierprik, zeeprik, driedoornige stekelbaars, winde en spiering. Om dit te bereiken worden gemalen visvriendelijk gemaakt, sluisen visvriendelijk beheerd, stuwen uitgerust met vispassages en paai- en opgroeigebieden hersteld. In de drie noordelijke provincies trekken Wetterskip Fryslân, Waterschap Noorderzijlvest en Waterschap Hunze en Aa's de kar. In Noord-Holland zet het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) zich in voor een gezonde visstand waarbij het opheffen van migratiebarrières veel aandacht krijgt.

Vissenwater

Ruim tien jaar geleden heeft het HHNK de functie 'vissenwater' bedacht. Deze unieke functie vormt een kapstok waarmee op praktische wijze invulling kan worden gegeven aan het gewenste natuurdoel van wateren in het beheergebied. Vissenwater gaat uit van de gedachte dat in een watersysteem vissen alle levensstadia als paaien, opgroeien en migreren moeten kunnen volbrengen. Is dat het geval, dan is de waterkwaliteit in dat systeem ook goed voor vele andere functies. Afhankelijk van de visstand die je als waterbeheerder nastreeft, leg je de meetlat voor de kwaliteit hoog of minder hoog. Vooruitlopend op de KRW lag er bij HHNK al een Nota met streefbeeld voor het Boezemwater en een daarop afgestemde Nota Visbeleid. Voor de boezem zijn drie streefbeeld geformuleerd: Potentie voor planten, Behoud van brak en Vrij verkeer voor vissen. Vervolgens is in een

hoofdwaterlopenbeheerplan het daadwerkelijke beheer beschreven.

Forse investeringen

Uit een globale KRW-verkenning in het beheergebied van het HHNK blijkt dat een groot deel van de waterlichamen slecht scoren op de maatlat voor water- en oeverplanten én de maatlat voor vissen. Dit is vooral het gevolg van de brakke historie van het gebied en het feit dat het waterbeheer in de venige en kleirijke delen lange tijd op de landbouw was gericht. Door de inwerkingtreding van de KRW heeft het bestuur van het HHNK een pakket maatregelen vastgesteld en op grond hiervan fors geïnvesteerd in het versterken van het ecologisch functioneren van het watersysteem. Zo wordt als uitwerking van het streefbeeld 'Potentie voor planten' vooral ingezet op natuurvriendelijke oevers. Met betrekking tot 'Behoud van brak' wordt gewerkt aan het herstel van de zout-zoet overgangen, terwijl 'Vrij verkeer voor vissen' zich vooral richt op het verbinden van watersystemen.

Het belang van vis

Het waterschap dient er voor te zorgen dat de kwaliteit van het oppervlaktewater in 2027 voldoet aan de eisen van de KRW. Waterflora en -fauna zijn daarbij belangrijke ecologische graadmeters. Naast waterplanten en macrofauna kan de grootte en de samenstelling van de vispopulatie van invloed zijn op de waterkwaliteit. Vanuit de gedachte dat vissen een gehele levenscyclus moeten volbrengen, is er ruim aandacht voor het huis van de vis. Waar HHNK voor 2015 aan de gang gaat, is te zien op de poster 'Als een vis in 't water'. Een van de speerpunten is het aanleggen van maar liefst 120 km natuurvriendelijke oevers (NVO's). De NVO's dienen te zorgen voor meer waterplanten die op hun beurt weer zullen leiden tot

een verhoogde soortsaamenstelling van zowel macrofauna als vissen. De verwachting is dat de aanleg van die NVO's zich laten vertalen in een hogere score op de diverse KRW-deelmaatlaten. Voor vissen is het verder uitermate belangrijk dat er een uitwisseling mogelijk is met 'andere' gebieden. Hoewel dit direct is te vertalen naar de deelmaatlaten, versterkt het de ecologische functie wat op zijn beurt weer leidt tot robuuste watersystemen.

Verbinden

In het stroomgebied Rijn-West is eerst uitgebreid onderzocht waar het opheffen van migratiebelemmeringen het meest rendabel is. Hiervoor is per waterlichaam gekeken naar het betreffende oppervlakte water, het oppervlakte aan NVO's, de waterkwaliteit en de specifieke ecologische functies zoals de ecologische hoofdstructuur en Natura2000. Uit deze inventarisaties kwam al snel naar voren dat zowel het herstellen van de verbindingen tussen 'zoet' en 'zout' als de verbindingen tussen IJsselmeer/Markermeer en de boezems van groot belang zijn. Het laatste omdat hiermee het IJsselmeer/Markermeer wordt verbonden met de achterliggende – Natura2000 – veenweidegebieden. Wat is er tot nu toe in de praktijk gerealiseerd?

Brievenbus

Een vertrekpunt was het vaststellen van de belangrijkste trekroutes van (polder)vissen en de migratiebelemmeringen in deze routes. Deze gegevens zijn door de in de

visstandbeheercommissie samenwerkende sport- en beroepsvissers aangeleverd. Voor regio-overschrijdende vismigratievraagstukken wordt samengewerkt met verschillende diensten van rijkswaterstaat. Met RWS zijn afspraken gemaakt over het oplossen van gezamenlijke knelpunten.

Een goed voorbeeld van een dergelijke afspraak is het gemaal de Helsdeur in Den Helder. Om dit passeerbaar te maken voor vissen werd eerst gedacht aan een technisch complexe oplossing in de vorm van een stevig onderheide opvangbak met twee vishevels. Een oplossing die een kleine 700.000 euro zou gaan kosten. Door de (peil) beheerder er bij te betrekken, bleek het mogelijk om op een veel goedkopere, maar toch efficiënte wijze vismigratie mogelijk te maken. Hierbij wordt bij eb onder vrij verval gespuid op het wad waarbij migrerende schieralen vanuit het boezemwater op het wad worden 'geloosd'.

Voor wat betreft de intrek vanuit zee gebeurt dit via een 'brievenbus'. Feitelijk komt het er op neer dat het gemaal gecontroleerd lekt. Omdat waterschappen wel de (migrerende) vis als aal, stekelbaars, spiering en fint willen hebben maar niet het zoute water, zijn de meeste kosten besteed aan voorzieningen het opvangen van het zoute water. Dat gebeurt in hoofdzaak in zoutopvangbekkens met een diepte van twaalf meter waarin het zwaardere zoute zeewater naar beneden zakt. Een chloridemeting geeft aan wanneer het zoutopvangbekken vol is. Daarna slaat het gemaal automatisch aan en wordt het zoute ➤

Vismigratie tussen zoet en zout wordt vaak verhinderd door de aanwezigheid van sluisen.

Visstandbeheercommissie

In het beheergebied van HHNK is een visstandbeheercommissie actief. Deze VBC is samengesteld uit vertegenwoordigers van drie regionale werkgroepen bestaande uit sport- en beroepsvissers, waterbeheerders en natuurbeheerders. Die werkgroepen zijn min of meer gebonden aan regio's met: zand, klei of veen. In Noord-Holland valt dat nagenoeg ook samen met: zoete, zwak brakke of Natura2000 gebieden. Aanvankelijk had zowel voor de natuurbeheerder als voor de waterbeheer de deelname in de VBC in de vergaderingen iets weg van een 'antropologische safari'. Wennen aan de overlegcultuur, scheiden van hoofd en bijzaken en de vaak emotioneel geladen verhouding tussen sport- en beroepsvisserij vergen behoorlijk

wat geduld, tijd en inspanning. Vanuit het hoogheemradschap bezien is de rol van de vissers duidelijk: het zijn belangrijke gebruikers met veel kennis van de aanwezige visstand. Zij maken daarbij gebruik van door het waterschap beheerde watersystemen en zijn daardoor een belanghebbende die eisen aan hun belang mogen stellen. Het waterschap dient deze belangen vervolgens af te stemmen met de belangen van de andere gebruikers in het beheergebied van het waterschap (bijvoorbeeld zwimmers, vogelaars en zeilers). Wat betreft het opheffen van migratiebarrières voor vis is de inhoudelijke kennis van de visserijsector essentieel. Samenwerken in een VBC blijkt dus lonend.

De brievenbussen in de terugslagklep.

water afgevoerd. Uit de monitoring van 2009 en 2010 blijkt dat, in het vroege voorjaar, driedoornige stekelbaarzen en glasalen de brievenbus weten vinden. Een goede samen-

voorzieningen, tweezijdig passeerbaar en het liefst zonder bewegende delen. In dat kader is het benutten van de vele (kleine) schutsluisjes – nog afkomstig uit

Een goede samenwerking met alle betrokkenen en het gebruik maken van de lokale kennis zijn de belangrijkste succesfactoren.

werking met alle betrokkenen én het gebruik maken van de lokale kennis zijn de belangrijkste succesfactoren.

Passeerbare gemalen

Een monitoringsonderzoek dat in het najaar van 2010 langs het Noordzeekanaal is uitgevoerd, leert dat gemalen – mits er sprake is van een aangepast beheer – goed passeerbaar zijn voor (schier)alen. Hoewel recent onderzoek van de STOWA doet vermoeden dat er betreffende de passeerbaarheid voor vis goede en slechte gemalen zijn, blijkt uit het hierboven aangehaalde monitoringsonderzoek dat het overlevingspercentage van vissen per gemaal sterk kan worden beïnvloed. Dit onderzoek bevestigt ook dat zonder lokstroom vissen niet migreren. Verder is gebleken dat het 'vertreksignaal' voor de uittrek van de alen per gebied verschilt. Een analyse van de gemaalpassages, door verschillende typen gemalen, leert dat door het sturen van het toerental het percentage onbeschadigde alen sterk toeneemt. Uit de opnames langs de uittreklocaties langs het Noordzeekanaal bleek zelfs dat bijna 95 % van de schieralen onbeschadigd door het gemaal komt. Overigens is de voornaamste conclusie dat een gemaal geen volwaardig passagemiddel is maar wel belangrijk is als lokstroomopwekker. Doel is én blijft, zoveel als mogelijk, de aanleg van separate migratie

de gouden eeuw – zeer succesvol gebleken. Door te spelen met de rinketten en daarmee de schieralen te schutten, kan tegen een in verhouding beperkte investering een grote winst worden behaald. Wat Europa van de waterschappen wil blijft voor HHNK daarmee 'haalbaar & betaalbaar'.

Visserijplan

Verder heeft HHNK 2010 gebruikt om de kaders van het op te stellen visserijplan vast te stellen. Daarvoor zijn in het 'vissendoelen document' per waterlichaam de streefbeeldens voor vis en de KRW doelen verenigd. Dit vormt het toetsingsinstrument voor de op te stellen visserijplannen. Vanuit de maatlatten van de KRW geredeneerd kun je grofweg stellen dat, wellicht met uitzondering van het uitzetten van vissen, is gebleken dat de visserijactiviteiten in het beheergebied van HHNK de aanwezigheid van vissen niet of nauwelijks beïnvloedt.

Kijkend naar de toekomst zal het waterschap zich ook gaan inspannen voor het Europese aalherstelplan en zal waar mogelijk ook meer aandacht worden besteed aan het vissenwelzijn. Het HHNK ziet de toekomst voor vis en visserij met vertrouwen tegemoet en zal zich hiervoor naar vermogen inzetten. Niet omdat het van Europa moet, maar vooral omdat we het als waterschap verantwoordelijk zijn voor een gezonde visstand in een gezond water. **V**

Driedoornige stekelbaarzen moeten van zoet naar zout en visa versa kunnen migreren.